

SUMMARY

Zvyagina G. Features of functioning of the parenthesis and inserted constructions in the stories of Grigir Tutunnic "Obloga" and "Klimko"

The article is devoted to functioning of the parenthesis and inserted constructions in the stories of Grigir Tutunnic "Obloga" and "Klimko". Four groups of the inserted words are selected after the value. The methods of selection of the inserted constructions, place of their placing, are considered. It is explored, that are the inserted constructions in stories "Obloga" and "Klimko".

*Людмила БОРСУК,
аспірантка*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНО-КОГНІТИВНІ ЧИННИКИ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ

Динамічний розвиток економічного життя суспільства спонукає інтенсивному поповненню термінології, зокрема, у сфері маркетингу, менеджменту, бізнесу тощо. Активне формування термінології менеджменту припадає на 90-рр. ХХ ст. поряд з іншими терміносистемами економічної сфери (див. В.М. Лейчик, М.В. Китайгородська, С.В. Сахневич, Л.В. Івіна та ін.).

Серед спеціальної термінологічної лексики, лексика менеджменту посідає важливе місце, що зумовлено її бурхливим розвитком протягом останніх десятиріч.

У запропонованій статті намагаємось інтегрувати семіотику і когнітивну лінгвістику, орієнтуючись на семасіологічний вектор: від смислу (концепта) до мови (засобів його вербалізації). Адже когнітивна лінгвістика ставить перед собою завдання впорядкувати процес смислопородження і смислорозмежування в ментальному континіумі індивіда.

Мета запропонованої статті дослідити структурно-семантичні та концептуально-когнітивні чинники творення англійських термінів менеджменту, розглянути семантичну структуру термінології менеджменту. Завдання полягає у тому, щоб виокремити спільну семантичну ознаку у-інваріанті терміна менеджменту на семантичному рівні, застосувавши продуктивні способи семантичної деривації-метафоризації, тощо.

В загальному континіумі термінів менеджменту проаналізуємо терміни, які входять в концептосферу та когнітосферу цієї сфери, а саме: *establishment, logistics*. Зазначені терміни є частоіновживанішими та формують ядерну центральну частину терміносфери менеджменту.

На відміну від інших терміносистем, терміносистема менеджменту ще мало вивчена, тому актуальним є дослідження їх семантичної

структури та функціонування. Попри вище зазначене актуальним також є опис семантичних процесів зміни змісту терміна у включенні його в одну або послідовно різні системи термінів, розкриття механізму співвідношення одного і того ж мовного знака з різними спеціальними поняттями.

Термінологічні одиниці менеджменту, зокрема, надходять до мови різними шляхами, а саме через надання статусу термінів загальноживаним лексичним одиницям запозичення з інших терміносистем тощо. Терміни, які утворюються шляхом використання внутрішніх ресурсів мови, є актуалізованими мовними знаками, які володіють особливими системонабутими властивостями позначати одне і лише одне спеціальне поняття та диференціювати його від інших понять у межах однієї терміносистеми.

На сьогодні вчені досліджують головно структурні особливості та лексичний склад терміна, проте не вивчають структурно-семантичні особливості терміна. Зокрема, це стосується сфери менеджменту з її семантичними особливостями та еволюцією терміна.

Терміносистема менеджменту визначається як система взаємопов'язаних однослівних та багатослівних термінів. Поділяємо точку зору тих вчених, які вважають термін не особливим словом, а особливим уживанням лексичної одиниці, незалежно від того, якою частиною мови є це слово, тобто термін є функцією, способом використання лексичної одиниці (С. Гурський, 1978) [4; 59–60].

Міграція загальноживаних слів у субмову менеджменту слугує ядром цієї термінологічної системи, де слово відтворюється у мовленні різних смислів свого вживання. На наш погляд, термін відтворюється в мовномисленневому процесі шляхом послідовного поєднання стабільного інваріантного значення слова із спеціальними поняттями, які володіють тотожною диференційною ознакою.

Так, (1) *establishment* (*n*) – *act of establishing* – вихідне первинне значення – *заснування, створення, запровадження чогось*; – *the establishment of a new state* – *створення нової держави*. Узагальнена сема створення чогось актуалізується у (2) – *установа, заклад, організація, як higher education establishment* – *вищий навчальний заклад*; *something established as a business or institution* – *установа* – *the police and the courts are public establishments* – *поліція і суди* – *державні установи*.

У наступному описі *establishment* (3) – стабільна інваріантна ознака зберігається як константа та актуалізується у *established by law* – *встановлений законом*, скажімо, *the official religion of a nation* – *офіційна релігія держави*; *principal establishment* – *постійне встановлене місце*

проживання. Сема стабільності, перманентності спрацьовує у (4) *establishment* – а саме – *міцне становище у суспільстві, постійний прибуток* – *permanent profit*, а також *стосовно людей* – *“a group of social economic and political leaders who form a ruling class” (as of a nation)* – *панівна верхівка, правлячі кола держави*. *The establishment* – *панівна офіційна державна церква, естаблішмент* тощо.

Термінологія менеджменту є складною системою, в якій паралельно функціонують терміни як національні та терміни іншомовного походження.

Під системою розуміємо (загальна теорія, яка виникла у ХХ ст.) впорядковану та внутрішньо організовану сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих об'єктів. Елементи системи утворюють цілісний комплекс, підпорядковані відношенням ієрархії, вони можуть бути, у свою чергу, підсистемами і функціонувати у взаємодії з іншими системами. Основу опису мови і мовних системних відношень заклали ще А. Бодуен де Куртене і Ф. де Соссюр.

У межах застосування сучасних методик та практики лінгвістичного дослідження доцільно застосовувати інтегративні методи, зокрема, “концептуальну інтеграцію”, тобто когнітивного та семіотичного моделювання. Необхідність такого поєднання пояснюємо особливостями самої природи мови, її подвійним характером; адже мова – це одночасно і система знаків і система символів. Таким чином когнітивна лінгвістика – це наука про символи (духовний світ людини), а семіотика – це наука про знаки.

Ще на початку становлення когнітивістики вказувалось на той факт, що за когнітивною науковою парадигмою закріплено статус нового ідеального проекту, розробки якого перебувають *in statu nascendi*. Це продиктовано намаганням лінгвістики нового покоління відійти від атомарності опису, знайти крупні структури, детерміновані соціально і комунікативно (Фрумкіна, 1999). В найбільш загальному вигляді лінгвокогнітивний підхід скерований на опис тих чи інших фрагментів мови у термінах концептуальних абстракцій, а також на встановлення та пояснення тих постійних кореляцій, які виявляються між структурами мови та структурами знання [6; 9], тобто на поєднання ментального та вербального.

В цьому власне полягає новий метод – новий “ідеальний проект” в науці про мову. Подібна думка зустрічається у цілій низці фундаментальних праць з когнітивістики. Так А.Е. Кібрик констатує, що “когнітивна лінгвістика” у всій своїй багатогранності походить від первинності когнітивних структур стосовно мови, уявлення про мовні

одиниці як когнітивні структури і процеси [7; 51]. Звідси випливає кінцева мета опису фахової термінології у межах когнітивної лінгвістики, встановлення відповідностей між термінологією і когнітивним уявленням.

Зазначимо, що основою концептуальної інтеграції є метафора. Так у працях Н. Ричарда і М. Блека метафори розглядаються як засоби творення та поширення складних систем людського мислення. Метафора дозволяє накласти нову категоризацію на вихідний об'єкт, підключаючи до нього нові імплікації [12].

Трактуючи термін як когнітивну структуру, наведемо твердження Ю.С. Степанова, який цілком справедливо зауважує, що відомий семантичний трикутник є тим структурним конструктом, котрий лежить в основі будь-якого концента. Семантичний трикутник з його трьома вершинами: (1. 2. 3) (див. схему нижче) тлумачиться наступним чином:

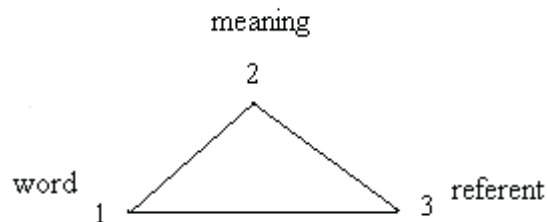

Схема. Семантичний трикутник

(1) слово пов'язане з (2) предметом позначення що складає його “значення” із (3) “сміслом”, котрий складає “концент” [6; 27]. “Семантичний трикутник” є найкращою схемою, котру неодноразово дорікали у недосконалої, тому пропонували доводити її до “квадрата”, трапедії, багатогранника тощо [9; 15].

Наведена схема показує, що у семантичній структурі терміна взаємодіють три фактори. Об'єктивна дійсність слово (word); мислення скероване на пізнання об'єктивної дійсності (meaning); система мови, внутрішнє відношення елементів якої, базуються на перших двох факторах. Знак може співвідноситись з предметом (referent) і позначати думку (поняття).

Розвиток мислення і мовлення до певного моменту здійснюється нерівномірно, незалежно одне від одного. Спершу явище мовної дійсності відображається у свідомості людини без участі мови, і лише згодом ця нова інформація виражається за допомогою вже наявних у мові слів [1].

Вивчення семантичної похідної одиниці мови неможливе без опертя на семантичні компоненти її вихідної одиниці. Цей принцип, покладений в основу багатьох сучасних напрямків лінгвістики, дозволяє повному розглянути семантичні особливості терміна, специфіку його функціонування, закономірності утворення.

Основоцентрична дериватологія, що доповнює здобутки сучасного словотвору вивченням ролі твірної основи, на сьогодні має чималі здобутки, адже на основі аналізу словотвірних парадигм вивчена словотвірна продуктивність основних класів слів. Отже термін-слово має чітко визначене значення у тій чи іншій сфері науки. Один із внутрішніх організмів еволюції терміна є його ядерна інваріантна частина. Саме ядро є фактором, який гарантує терміну дію головних еволюційних тенденцій. Дослідження багатозначного терміна у межах різних семантичних груп є одним із важливих способів визнання його загального смислового обсягу. Це дає можливість кожний раз по-різному визначити місце даного терміна у вказаних лексичних підсистемах, його зв'язки з іншими членами групи.

Так, *logistics* (n) (french) – *logistique, art of calculating* – логістика, мистецтво рахувати; (1) *the aspect of military science dealing with the procurement, maintenance and transportation of military material, facilities and personnel* – галузь військової науки, що стосується постачання, технічного забезпечення, транспортування військових матеріалів та військ. *Science and practice of moving, lodging and supplying troops* – наука та практика переміщення, розташування та забезпечення військ.

Отже, узагальнена стабільна ознака терміна “logistics” – планування і організація, забезпечення чогось/когось з метою виконання будь-яких великих і важких операцій, дає можливість пояснити термін “logistics” у будь-якому незвичайному контексті спеціальних текстів менеджменту та інших субмов, скажімо: *The logistics of supplying food to all the famine areas were very complex* – Організація постачання продуктів харчування у всі регіони голодування була дуже складною.

За теорією “лінгвістичного детермінізму”, розробленої проф. А.С. Зеленьком, лексична парадигма терміна є упорядкованою сукупністю лексичних одиниць, об'єднаних спільними і розрізнявальними (диференційними) множниками [8].

Зазначимо, що найпотужнішим смислотвірним та терміновірним засобом є метафора. Семантика терміна не у всіх випадках може бути представлена у вигляді окремих, чітко виділених дискретних одиниць. Принципи “дифузності” значень багатозначного слова є вирішальними факторами, що визначають його семантику. Проблема нечіткості,

розмитості двозначності, дифузності лексичних одиниць широко дискутувалися і в зарубіжній семасіології [11].

Так, термін *logistics* може послідовно позначати різні поняття, що володіють тотальною ознакою “*планування, організація чогось*”, диференціюючи позначуване поняття від інших понять в межах однієї системи. Для прикладу: *logistics* (2) – *the study or skill of moving soldiers, supplying them with food, etc.* – навчання, досвід, переміщення військових, забезпечення їх продуктами харчування тощо.

Семантика менталітету є тлом, на якому виділяється “смысловий згусток” – концепт як одиниця (етнокультурного значення, що є організованою у певний спосіб мислення вибірковою множинністю конкретно зумовлених елементарних смислів у проекції на окремий фрагмент світу. Таким чином, концепт має двоїсту природу. Він є одиницею пізнання й одиницею значення, а отже одиницею когніції людини. Концепт – ментальна мінімодель, спроектована на окремий фрагмент світу. А тому сьогодні видається актуальною проблема розмежування ментальної (формальної) та змістової структур концепту. За концептом можуть стояти знання різного ступеня абстрагування, на цьому наголошує М. Болдирев, вважаючи, що поняття (концент) містить найзагальніші суттєві ознаки предмета або явища [2]. Можна стверджувати, що концент – одиниця пізнання “смысл – цінність”, що є певною організованою множинністю елементарних смислів, породжуваними тими чи іншими ментальними образами. Концент – одиниця знання, що виявляє себе як змістова структура, тому у змістовому плані він ширший від поняття, оскільки відображає будь-які ознаки об’єкта, у той час як поняття завжди пов’язане лише з представленням низки необхідних і достатніх логічних ознак його ідентифікації.

Підсумовуючи розглянуте вище, можемо стверджувати, що для належного розуміння терміна необхідно виявити у ньому 3 компоненти – понятійне ядро, побічний смисл та емоційну оцінку. Інваріантне значення терміна – це абстракція, воно розпізнається у зіставленні із значеннями інших термінів у парадигматичному плані, а конкретизується внаслідок актуалізації у синтагматичному плані між окремими об’єктами.

Отже, інваріантні значення терміна узагальнюються і вживаються з найрізноманітнішими об’єктами, поняттями, реєстрованими у тлумачних словниках та спеціальних текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алефиренко Н.Ф.* Спорные проблемы семантики. Монография. – М., 2005. – С. 94 – 127.
2. *Болдырев Н.Н.* Антропоцентричность языка с позиции разных культур // Филология и культура. Мат–лы Междунар. науч. конф. – Тамбов, 2001. – С. 15 – 20.
3. *Дяков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б.* Основы терминологии: Семантический та соціолінгвістичний аспект. – К., 2000. – 218 с.
4. *Гурский С.Е.* Семантические аспекты терминов // Вопросы теории и практики преподавания иностранных языков на неязыковых факультетах университетов; Межвуз. сб. науч. тр. / Перм. гос. университет, 1978. – Вып. 2. – С. 59 – 60.
5. *Кияк Т.Р.* Лингвистические аспекты терминоведения. – К., 1989. – С. 42.
6. *Кубрякова Е.С.* О связи когнитивной науки с семиотикой (определение интерзнака) // Язык и культура: факты и ценности. – К 70-летию Ю.С. Степанова / Отв. ред. Е.С. Кубрякова. – М., 2004. – С. 20 – 90.
7. *Кибрик А.Е.* Константы и переменные языка. – М., 2003. – 51 с.
8. *Зеленько А.С.* Проблемы семасіології у філософсько-психологічному осмисленні. Монографія. – Луганськ, 2004. – 228 с.
9. *Степанов Ю.С.* Основы общего языкознания. – М., 1985. – С. 15.
10. *Фрумкина Р.М.* Смысл и сходство // Вопросы языкознания. – №2, 1985. – С. 167.
11. *Schneider E.W.* Variabilitat. Polysemie und Unscharfe der Worterbedeutung: Theoretische und methodische Grundladeln. – Tubingen. – 1988. Bd. L.S. 111. – P. 27 – 32.
12. *Shore B.* Twice – born, once conceived. Meaning constructional cultural cognition // American anthropologist. – 1991. – P. 88.
13. *Большой энциклопедический словарь. Языкознание* / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – БРЭ, 2000. – С. 116.
14. *Oxford Dictionary of Business and management.* – L., 2005. – 568 p.

АНОТАЦІЯ

Борсук Л. Структурно-семантичні та концептуально-когнітивні чинники термінотворення

Статтю присвячено структурно-семантичним та концептуально-когнітивним параметрам терміна менеджменту. Досліджено семантичну структуру терміна з метою виокремлення стабільного семантичного компонента інва-

ріанта. Фахові терміни менеджменту описано у межах когнітивної лінгвістики та концептуальної інтеграції. Виявлено ядерну інваріантну частину терміна як засіб розуміння значення терміна у різних фахових текстах.

Галина ТИМОШИК,
асистент

SUMMARY

The article deals with structural-semantic and concept-cognitive parameters of a term in management. The semantic invariant – as a stable component of the word structure enables both to interpret its numerous use in a new context and to emerge new contexts from the world. The semantic of its invariant has been presented and the language mechanism of different meanings of the term in special text has been shown.

ДАВНЬОГРЕЦЬКІ ЖІНОЧІ ІМЕНА У НОВОЗАВІТНОМУ ТЕКСТІ (на матеріалі новочасних перекладів Святого писма українською мовою)

Бібліотека святописемних текстів, увійшовши в українську культуру, значно вплинула упродовж тисячоліття на мовнокультурний розвиток українського етносу. Численні елементи біблійного тексту у вигляді фразеологізмів, слів із особливою сакральною семантикою, імен трансформувалися в україномовний вимір.

Упродовж XIX – XX століть українські філологи (П. Житецький [8], І. Огієнко [16], [17], О. Горбач [3]) у своїх розвідках розкрили історію та особливості перекладання святописемного тексту українською мовою. Наприкінці XX – початку XXI століття з'явилися статті (В. Німчука [14], Л. Шевченко [20]), розвідка (М. Жукалюка, Д. Степовика [9]), які презентують історію перекладу святописемного тексту та його компонентів, а також виявляють специфіку побутування святописемних текстів в україномовному вимірі.

Біблісантропоніми новочасних перекладів святописемних текстів тривалий час перебували на периферії наукових зацікавлень вітчизняної науки про мову, а тому потребують окремого системного дослідження. Особливе місце у системі новозавітного ономастикону займає давньогрецька система найменувань. У пропонованій розвідці розглянемо давньогрецькі жіночі імена та з'ясуємо їх структурно-типологічну специфіку, дистрибутивні характеристики та особливості перекладання.

Формування антропонімікону древніх геллінів відбувалося поетапно упродовж тривалого часу. Цивілізаційний поступ певної етно-культурної спільноти модифікував процес ідентифікації особи. Антропоформула ускладнювала свою структуру додатковими компонентами. „Давньогрецьке власне ім'я складалося з двох основних частин: імені (*ὄνομα, τό*) і по батькові, патроніма (*πατρωνυμικόν, τό*)” [11: 7]. Згодом структура давньогрецького імені ускладнилася. До неї „додався третій елемент, який вказував на етнічну приналежність носія цього імені (*εθνικά*). Цей останній елемент утворювався від назви міста, у якому ця людина мала права громадянства” [19: 368].

Особливість давньогрецької системи найменувань полягає у тому, що вона не була жорстко регламентована. Греки не мали визначеного набору імен і були вільніші у формуванні своєї антропоформули. Важливим для гелліна було індивідуальне ім'я. „до якого могли додавати ім'я батька. ... назву батьківщини